

Antoine Henri Jomini és a nemzeti háború

Forgács Balázs

A gerilla hadviselés elmélete a francia forradalmi és napóleoni háborúk időszakában született meg. A vendée-i, a spanyolországi, a tiroli és az oroszországi irreguláris erők Francia Köztársasággal, illetve Napóleon reguláris csapataival szemben vívott eredményes harcai lenyűgözték a kor katonai teoretikusait, akik a felfegyverkezett nép harcát tudományos vizsgálat alá vetették. E katonai szakírók mindegyike részese volt ezeknek a küzdelmeknek: vagy a felkelők, vagy a hódítók oldaláról élték át az eseményeket. A teoretikusok bemutatták a felkelések általános jellemzőit, az azokban rejlő katonai lehetőségeket, de az írásművek sokszor rejtett szándékokat is hordoztak magukban – a szerzők vagy a felkelők példáját szerették volna hazájukban meghonosítani, esetleg elfogadtatni, illetve a saját erőiknek az irreguláris csapatokkal szembeni küzdelemre való felkészítését kívánták műveikkel segíteni.

Francisco Espoz y Mina (1781–1836), Jean Frederic Auguste Le Mièrre de Corvey (1770–1832), Denisz Vaszilevics Davidov (1784–1839), Carl von Decker (1784–1844), August Wilhelm Anton Neithardt von Gneisenau (1760–1831) és Carl von Clausewitz (1780–1831) mellett a gerilla hadviselés első teoretikusai között tartjuk számon a 19. század egyik legjelentősebb és legtermékenyebb katonai szakíróját, Antoine Henri Jominit is, aki Clausewitz-cel együtt felismerte, hogy az általa nemzeti háborúnak nevezett jelenség óriási hatást gyakorolt a hadügyre. Megjegyzendő, hogy Jomini és Clausewitz e hadügyi tünetet mint a hadügy szerves részét beleillesztették a háborúk jelenségét tárgyaló szintéziseik rendszerébe.

A tábornok, hadtörténész, katonai teoretikus és szakíró Antoine Henri Jomini 1779. március 6-án született a svájci Vaud kantonbeli Payerne-ben. Apja, Benjamin Jomini a város polgármestere, később a Helvét Köztársaság Nagytanácsának is tagja volt. A fiatal Jomini ugyan nem járt katonai iskolákba, a Párizsban szolgáló svájci testőrgárdának is csak rövid ideig, felosztásáig volt tagja, autodidakta módon viszont rengeteget foglalkozott Nagy Frigyes hadművészetével, valamint az akkoriban zajló hadjáratokkal.¹ Az üzleti pályára kerülő Jominit felvillanyozták Napóleon 1796-os itáliai győzelmei, elemezni kezdte a franciák katonai műveleteit, és arra a megállapításra jutott, hogy bizonyos karakterek – azonnali és energikus felvonulás, a gyors döntésre való törekvés, a kezdeményezés közben tartása, erőkoncentráció, az ellenség részenkénti legyőzése – ismétlődtek az ekkor 27 éves

¹ Antoine-Henri de JOMINI: *A hadviselés alapelveiről* (Részletek) = *Szemelvények a XIX. század burzsoá katonai teoretikusainak és szakíróinak műveiből I*, vál. és bev. Ölvedi Ignác, ZMKA, Budapest, 1973, 3.

korzikai származású tábornok műveleteiben. E hadjárat elemzése kapcsán érlelődött meg benne az az elgondolás, hogy a hadművészet leszűkíthető néhány egyszerű alapelvvé, amelyek a tapasztalatból, vagyis a hadtörténelemből a dedukció módszerével szűrhetők le.²

1798-ban visszatért Svájcba, ahol belépett a hadseregbe, és századosként a hadügyminisztérium titkárságát vezette. Részt vett a svájci milíciák megszervezésében, valamint Masséna svájci hadjáratában is.³ 1802-től ismét Párizsban élt, ahol egy katonai felszereléseket készítő gyárban helyezkedett el. Ekkortájt írta meg első hadelméleti művét *Értekezés a magasabb harcászatról* (*Traité de grande tactique*) címmel, amellyel felkeltette Michel Ney marsall érdeklődését. A marsall pénzt adott a mű publikálására, és Jominit segédtsíjtjévé nevezte ki. Ebben a minőségében vett részt az 1805-ös hadjáratban is, ahol bebizonyosodott, hogy tökéletesen megismerte és megértette Napóleon hadászátát.⁴ Tevékenységének is köszönhető, hogy az 1805. október 14-én vívott elchingeni ütközet francia győzelemmel zárult, miután az osztrák Mack tábornok október 21-én Ulmál letette a fegyvert a franciák előtt. Ezután elkísérte Neyt Tirolba, aki onnan a hivatalos jelentésekkel a császár főhadiszállására küldte segédtsíjtjét. Napóleonnal az austerlitz csata másnapján találkozott ismét: Jomini a hivatalos iratokkal együtt frissen kiadott *Értekezés a nagy hadműveletekről* (*Traité des grandes opérations*) című könyvét is átadta a császárnak. A Napóleon kérésére felolvasott részek olyannyira lenyűgözték az uralkodót, hogy végül ezredessé léptette elő az akkor 26 éves Jominit, ami azonban sok tiszt, tábornok és főleg Berthier marsall irigységét is kiváltotta.⁵

Jomini – akit egy idő után a „császár jósanak” is tituláltak – előre látta a Poroszország elleni háborút: 1806-ban Napóleon maga mellé rendelte mint Nagy Frigyesnek, az ő hadseregének, valamint a hadszíntérnek jó ismerőjét. Ekkor hangzott el életének talán legismertebb, a császárral folytatott párbeszéde, amelyet Napóleon még Szent Ilona-szigetén is felemlgetett. A mayence-i császári főhadiszálláson Napóleon örömeinek adott hangot, hogy egy olyan ember lesz mellette a hadjárat során, aki a háború igazi alapelveiről ír, és mindezt az ő uralkodása alatt teszi. Miután a császár megparancsolta Jomininek, hogy maradjon mellette, a svájci ezredes engedélyt kért Napóleontól, hogy visszatérhessen Ney marsallhoz, és magával hozhassa lovait és személyzetét, majd négy nap múlva Bambergben csatlakozhasson az uralkodóhoz. A császár visszakérdezett:

- „Miért éppen Bambergben? Ki mondta Önnek, hogy Bambergbe fogok menni?”
- Németország térképe, Felső.
- De vagy száz másik út van azon a térképen.
- Igen, Felső, de valószínű, hogy Felsőged ugyanazt a manővert fogja végrehajtani a poroszok balszárnya ellen, mint amelyet Mack jobbszárnya ellen Donawerthnél⁶ és Mélas jobbszárnya ellen a Szent Bernát-hágónál.

2 R. Ernest DUPUY, Trevor N. DUPUY: *Military Heritage of America*, McGraw-Hill, New York (NY), 1956, 174–175.

3 JOMINI: *A hadviselés alapelveiről*, i. m., 3.; *Encyclopedia of Military Science*, Vol. 2, ed. G. Kurt PIEHLER, Sage Publications, London, 2013, 733.

4 DUPUY, DUPUY: *Military Heritage...*, i. m., 175–176.; *Encyclopedia of Military Science*, i. m., 733.

5 DUPUY, DUPUY: *Military Heritage...*, i. m., 178.; Ferdinand LECOMTE: *Le général Jomini. Sa vie et ses écrits*, L. Martinet, Paris, 1861, 10–11.

6 Donauwörth, Bajorország.

– *Jól van – válaszolta a meglepett császár – menjen Bambergbe, de erről senkinek egy szót se, senki sem tudhatja meg, hogy Bambergbe megyek.*⁷

Jomini hadtudományi munkássága továbbra is gyümölcsöző maradt, sokat publikált, amelynek köszönhetően nemzetközileg ismert katonai szakíróvá vált. 1808-ban a Ney vezette 6. hadtest vezérkari főnökeként vett részt a spanyolországi hadjáratban, ahol saját maga is keserű tapasztalatokat szerzett a spanyol gerillák harcáról.⁸ Karrierjének felívelését sokan irigykedve nézték a francia hadseregen belül (különösen a már említett, befolyásos Berthier marsall), ami miatt az egyébként gőgös és öntelt, veszekedős és tapintatlan Jomini egyre inkább elszigetelődött.⁹ Csalódottságában már 1811-ben felajánlotta szolgálatait az oroszok cárijának, aki ezt örömmel fogadta volna, ha Napóleon erélyes szóval és bürtönnel való fenyegetéssel el nem tántorítja szándékától. A francia császár nagyrabecsülésének és ebből fakadó kegyének köszönhetően – ellensúlyozandó az orosz szolgálat kecsesítő lehetőségét – 1811-ben végül dandártábornokká léptették elő, és ebben a rendfokozatban szolgált az 1812-es oroszországi hadjáratban is.

1812-ben előbb Vilna katonai parancsnoka, majd Szmolenszk katonai kormányzója volt, ahol megtapasztalta az orosz partizánok harcmódorát is.¹⁰ Ebben a minőségében megismerte az ottani terepviszonyokat, jókora tartalékot halmozott fel, amely a Moszkvából visszavonuló Grand Armée számára később létfontosságúnak bizonyult. Jomini kitüntette magát a Berezinán való átkelés során, az ő javaslatára hajtották végre a franciák azt a hadicselt, amelynek köszönhetően a menekülők nagy része átjutott a folyón.¹¹ A Berezinán való átkelés azonban csaknem az életébe került, a hideg és az éhezés miatt – az ekkor a Becsületrenddel is kitüntetett teoretikus – majd három hónapig lebegett élet és halál között.

1813-ban ismét Ney mellé került: a „bátrak bátra” vezette 3. hadtest vezérkari főnökeként jelentős szerepe volt a május 20–21-i bautzeni győzelemben, amely után előljárója hadosztály-parancsnoki kinevezést kért Jomini számára. Kinevezését azonban Berthier megakadályozta, ezért 1813. augusztus 14-én a svájci származású tábornok végül mégis orosz szolgálatba lépett mint I. Sándor cár katonai tanácsadója. Soha nem élt vissza a francia hadseregről szerzett ismereteivel, egy alkalommal még a porosz királynak a francia 3. hadtest erejét firtató kérdéseit is megválaszolatlanul hagyta.¹²

1815-ben visszatért Párizsba a győztesekkel, ahol sikertelenül próbálta megmenteni korábbi pártfogója, Ney marsall életét. Életének hátralévő részében I. Miklós orosz cár katonai tanácsadójaként szolgált, és továbbra is aktívan publikált. Az 1820-as években részt vett az orosz katonai felsőoktatás megteremtésében, amelynek eredményeképpen 1832-ben elindult a képzés az orosz katonai akadémián. Utoljára az 1828–1829-es orosz–török háborúban vállalt aktív csapatszolgálatot, később pedig katonai tanácsadóként (pl. a krími háborúban I. Miklós orosz cár és az 1859-es szárd–francia–osztrák háborúban III.

7 DUPUY, DUPUY: *Military Heritage...*, i. m., 178–179.; LECOMTE: *Le général Jomini...*, i. m., 11–12.

8 JOHN SHY: *Jomini = A korai stratégiai gondolkodás*, szerk. VESZPRÉMY László, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2005, 232–233.

9 *Uo.*, 219.

10 *Uo.*, 233.

11 DUPUY, DUPUY: *Military Heritage...*, i. m., 181.; LECOMTE: *Le général Jomini...*, i. m., 16.; ADAM ZAMOYSKI: *1812 – Napóleon végzetes oroszországi hadjárata*, Park Kiadó, Budapest, 2008, 408.

12 DUPUY, DUPUY: *Military Heritage...*, i. m., *uo.*; LECOMTE: *Le général Jomini...*, i. m., 20.

Napoleon mellett) és szakíróként tevékenykedett tovább.¹³ Hadseregtábornokként hagyta el Oroszországot 1855-ben, előbb Lausanne-ban, majd Brüsszelben, végül a Párizs melletti Passyban telepedett le, ahol 1869. március 22-én halt meg.

Jominit – aki több mint harminc kötetet és számos tanulmányt hagyott az utókorra – az egyik legtermékenyebb katonai szakíróként tartja számon a hadtudomány: annak az időszaknak az egyik legnagyobb katonai teoretikusát tisztelhetjük benne, amelyben a hadtudomány valódi tudománnyá vált, és az egyre professzionálisabb katonai szakírók ezt munkáikkal tudatosan igyekeztek megerősíteni. Hans Delbrück szerint Jomini egy olyan tehetséges, nagy olvasottságú és igen termékeny szerző volt, aki jól megértette Napoleon stratégiájának legfontosabb elemét, vagyis a döntő csata keresését,¹⁴ így nem csoda, hogy hadtudományi munkássága meghatározta Franciaország, Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok 19. századi katonai gondolkodását, de a századfordulóra elméletei már túlhaladottá váltak.¹⁵

Művei közül csupán néhány jelentősebbet emelünk ki: ezek közé tartozik a 15 kötetes *A forradalmi háborúk kritikai és hadtörténelme (Histoire critique et militaire des guerres de la revolution)*, a *Napoleon politikai és katonai élete (Vie politique et militaire de Napoléon)* és az élete fő művének tekinthető, az 1837 és 1840 között elkészült *A hadművészet kézikönyve (Précis de l'art de la guerre)*. Ez utóbbi munka a korábbi műveinek tematikus összefoglalása, amellyel a svájci származású katonai szakíró a hadtudomány rendszerét is meg kívánta alkotni, és így Clausewitz *A háborúról* című szintézisével együtt a 19. századi katonai szakirodalom legjelentősebb alkotásának tartják. Megjegyzendő, hogy e jelentős mű teljes magyar fordítása mindmáig nem készült el: egyes részeit magyarul 1973-ban a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia jegyzeteként, majd 1974-ben *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai* című, valamint 1985-ben a *Válogatás a burzsoá hadtudományi írásokból* című szöveggyűjteményekben publikálták.¹⁶ Véleményünk szerint jelentős hiánypótlás lenne Jomini szintézisének magyar nyelven való megjelentetése.

A hadművészet kézikönyvéből most csupán egyetlen téma, a felkelés elmélete szempontjából jelentős részekkel foglalkozunk.¹⁷ Jomini a művében világosan elkülönítette a hadművészetet – mint a háborút meghatározó összes kombinációkkal és a végrehajtott hadműveletekkel foglalkozó tudományt – alkotó területeket: „*A hadművészetet rendszeren öt tisztán katonai részre osztják: a stratégia, a magasabb taktika, a logisztika, a hadmérnökség és a kis taktika. Van azonban ennek a tudománynak egy lényeges része, amelyet igen helytelenül mindeddig kihagytak a felsorolásból, ez pedig a katonapolitika.*”¹⁸ A katonapolitika

13 KOVÁCS Jenő: *Henri Jomini, a hadtudós*, Új Honvédségi Szemle, 1995/6, 10.; LECOMTE: *Le général Jomini...*, i. m., 26.

14 HANS DELBRÜCK: *The Dawn of Modern Warfare, History of the Art of War, Volume IV*, University of Nebraska, Lincoln (NE), 1990, 453.

15 FORGÁCS Balázs: *Az amerikai polgárháború hadászati kérdései*, Seregszemle, 2014/1, 154–156.; *Encyclopedia of Military Science*, i. m., 733.

16 KOVÁCS: *Henri Jomini, a hadtudós*, i. m., 13.

17 Az itt közölt szövegrész a Magyar Hadtudományi Társaság 2015. évi pályázatára benyújtott *A néppel az uralkodóért. Az első gerilla-elméletek* című pályázatunk részletének átdolgozott változata.

18 Antoine Henri JOMINI: *A hadművészet meghatározása = A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*, szerk. GOTTFREICH László et al., Zrínyi Kiadó, Budapest, 1974, 569.

tartalmazza mindazon megfontolásokat, amelyek alapján az államférfiak dönthetnek a háború megindításáról, valamint a hadműveletekről is, vagyis e terület határozza meg azt, hogy mikor lép hadba egy állam. A háborúk különböző fajtáit Jomini tíz cikkelyben különítette el, egyrészt a kitűzött célok megvalósításához szükséges hadműveletek természete, másrészt a kívánt hatás eléréséhez szükséges erőfeszítések nagysága, harmadrészt a tervezett vállalkozások méretei alapján. Mindezek mögött a katonapolitikai megfontolások meghatározó szerepet játszanak.¹⁹

A népfelkelés a spanyolországi példán keresztül jelenik meg a francia teoretikus tipológiájában. A „*hódításvágytól sarkallt vagy más okból végrehajtott invázió*” típusának leírásakor Jomini rögzítette, hogy a franciák 1808-as spanyolországi inváziója „*a spanyol nép létét fenyegette, és végzetessé vált elindítójára*”.²⁰ A Napoleon bukásához is hozzájáruló hadjárat bebizonyította, hogy „*kényes dolog inváziót indítani egy elkeseredett és minden áldozatra kész nép ellen, amely ezenfelül még arra is számíthat, hogy hatalmas szomszédja katonával és pénzzel támogatja*”.²¹ Az itt bemutatott nemzeti ellenálláshoz hasonló jelenség mutatkozott meg Jomini szerint 1828-ban az orosz–török háború során is, amikor a görög lakosság nem támogatta a törököket az orosz invázió ellen.

Az ideológiai háborút, amely gyakran nemzeti küzdelmekkel és polgárháborúkkal keveredik össze, Jomini így jellemezte: „*Katonai szempontból nézve a dolgot, ezek a háborúk azért rettenetesekek, mert a támadó hadsereg nemcsak katonai erővel találja magát szemben, hanem elszánt tömegekkel.*”²² Vagyis a tömegek, más szóval a nép harcának hátterében komoly, meghatározó ideológia húzódik meg, amelynek szerepe az egész háború alatt megmarad. A fentiek tükrében nem véletlen, hogy a műben később részletesebben tárgyalt nemzeti háború néhány szabálya is megjelent a szövegben. Az 1808-as spanyolországi, „teljes egészében nemzeti” háborút példaként idézve a hódítóknak el kell foglalni és meg kell hódítani az egész országot, a várakat ostrommal be kell venni és az összes tartományt le kell igázni a siker érdekében.²³ A kemény szavakkal leírt feladatok már előre vetítik, hogy Jomini a nemzeti háborút a fegyveres küzdelem különleges fajtájaként tartotta számon.

„*A nemzeti háborúk [...] a legfélelmetesebbek*”, ugyanis ezek „*egy egész nép, vagy legalábbis a nép többsége ellen irányulnak, amelyet a függetlenség nemes tüze lelkesít*”.²⁴ A VIII. cikkelyben Jomini saját és a francia hadsereg spanyolországi tapasztalatait írta le: a hódító hadsereg az ilyen országban csak a tábora területét birtokolja, élelmét csak fegyverrel szerezheti meg és szállítmányai folyamatos veszélyben vannak. Mindezekből az következik, hogy a hódítás csak időleges és bizonytalan, hiszen az invázió után az ország területének kis részét ellenőrzik és a logisztikai problémák miatt ez a terület is csak időlegesen tartható meg. Ebben a háborúban az ellenség egyszerre van jelen mindenütt, és az általános ellenség

19 A háborúk különböző fajtái: a jogok érvényesítéséért indított háború; politikai szempontból védő, katonai szempontból támadó háborúk; az érdekháborúk; szövetségesekkel és szövetségesek nélkül megvívott háborúk; az intervenciós háborúk; a hódításvágytól sarkallt vagy más okból végrehajtott invázió; az ideológiai háború; a nemzeti háborúk; polgárháborúk és vallási háborúk; kettős háború. *Uo.*, 569–595.

20 *Uo.*, 579–580.

21 *Uo.*, 580.

22 *Uo.*, 584.

23 *Uo.*, 585.

24 *Uo.*, 586–587.

hangulat által még a nem harcolók is segítenek, elrejtik a felkelőket és megzavarják a támadókat.²⁵

Kortársaihoz hasonlóan a svájci származású teoretikus is azt vallja, hogy a nép a kormánya szavára ragad fegyvert és urai állnak a mozgalom élére, akiket a felkelők uralkodójuk iránti hűségük és hazaszeretetük miatt követnek. A nemzeti háború így mindvégig az uralkodó osztály irányítása alatt marad, nem tör a meglévő hatalmi struktúrák átalakítására, csupán a hódítók kiűzését célozza, vagyis nem kell az 1789-es franciaországi események megismétlődésétől tartani. Véleményünk szerint a fentiekkel Jomini is a nemzeti háború ügye mellé kívánta állítani a nemességet, arról próbálva meggyőzni őket, hogy egy jól működő állam lakói nem törnek az államot irányító uralkodó és uralkodó osztály ellen, tehát a népet bátran fegyverbe lehet szólítani az inváziós erők ellen.²⁶ Fontos megjegyezni, hogy akárcsak Clausewitznél, a nemzeti háború a hadászati védelem eszközeként jelenik meg *A hadművészet kézikönyvében* is.

A szövegben utalásokat találunk a nemzeti háború és a földrajzi tér kapcsolatára. Jomini szerint a tengerparttal rendelkező országok területén erős ellenállásra lehet számítani, ugyanis flottájuk vagy a velük szövetséges más tengeri hatalmak segítségével kimeríthetetlen utánpótlással rendelkeznek mind anyagilag, mind morálisan. Mégis a hegyi vagy a kiterjedt erdőségekkel rendelkező országokat, területeket (Ausztria, Burgundia, Kaukázus) tartotta a legveszélyesebbnek, ahol a szorosok, az erdők, a cserjések és a zezugos vidékek számos veszélyt rejtenek az inváziós erők számára.²⁷ Ezek a veszélyek különösen akkor válhatnak végzetessé, ha a felkelőket, „*a lakosság ellenállását fegyelmezett csapatokból álló tekintélyes mag támogatja*”.²⁸ A szerző ehhez a megjegyzéséhez külön jegyzetet is illesztett, miszerint: „*A népi felkeléseket, ha nem kapnak támogatást fegyelmezett sorhadsegektől, könnyen le lehet verni. Bár sokáig elhúzódhatnak, mint például a vendée-i felkelés, azonban sem az inváziót, sem pedig a hódítást nem akadályozhatják meg.*”²⁹ Jomini itt a gerilla-hadviselés valamennyi teoretikusának egyik meghatározó kérdésére, a reguláris erők kulcsfontosságú támogatására hívta fel a figyelmet, amely nélkül a népi felkeléseket könnyen le lehet győzni.

Az országot védő nép taktikáját kis erőkkel végrehajtott, meglepetésszerű támadások jellemzik, a felkelők jó terepismeretük, a lakosság támogatása, illetve kiváló hírszerzésük segítségével tudnak felülkerekedni az ellenséges erőkön. A fentiekből fakadó mozgékony és pedig lehetővé teszi az ellenség valamennyi tervének megghiúsítását, összeköttetési vonalainak elszakítását, szállítmányinak elfogását, raktárainak felégetését.³⁰ A sikertelen spanyolországi invázió tapasztalatai közül két epizódot külön is kiemelt a szerző. Az egyikben a Ney hadtestének tüzérségi vonatszázadai elleni éjszakai rajtaütés borzalmas eseményei elevenednek meg az olvasó szeme előtt: „*egy szép éjszakán a vonatszázadok emberestül, lovastul nyomtalanul eltűntek, anélkül, hogy valaha is megtudtuk volna, hogy mi lett velük. Egy sebesült tizedes menekült meg egyedül, aki elmondta, hogy papok vezette parasztok ölték*

25 SHY: Jomini, i. m., 232.

26 JOMINI: *A hadművészet meghatározása*, i. m., 587.

27 Uo., 587–588, 609.

28 Uo., 588.

29 *A hadművészet középkori és újkori klasszikusai*, i. m., 678, 477.

30 [Antoine Henri] JOMINI: *The Art of War*, Greenwood Press, Westport (CT), é. n., 38.

meg a többieket.”³¹ A másik epizód a megszállás nehézségeit, a megszálló erők elégtelenségét mutatta be: a területet őrző szétszórta francia erők a főerők távoztával majdnem teljesen megsemmisültek a gerillák támadásai nyomán. A franciák harcát az is nehezítette, hogy a lakosság teljes ellenszenvé irányult ellenük, amely miatt gyakorlatilag semmiféle felderítési információval nem rendelkeztek a velük szemben álló erőkről. Ahogyan Jomini összegezte: „Mexikó összes aranya sem lett volna elég, hogy a franciák bármilyen felvilágosítást kap-hassanak, és amit kaptak, az sem volt más, mint csapdába vivő csalétek.”³²

Nem csoda, hogy a harcokat személyesen is átélő katona szavaiba a kétségbeesés hangja is belevegyült: „Minden tervünkben csalódnunk kell, és amikor a legjobban összehangolt mozdulatok, a leggyorsabb és legfárasztóbb menetek után már azt hisszük, hogy erőfeszíté-seink végéhez értünk és villámként lecsaphatunk, nyomát sem találjuk az ellenségnek, legfel-jebb táborainak visszamaradt bűzét.”³³ A szövegből kitűnik, hogy a felkelők az ellenséges erők fizikai pusztítása mellett komoly lélektani hatásnak is kiteszik azokat, vagyis direkt és indirekt módon is küzdenek a hódítók ellen. Bizonytalan a teoretikus akkor, amikor a nemzeti háború elleni hatékony módszert keresi: véleménye szerint a hatékony fellépéshez egy mindent ellenőrizni tudó, mindent fedező és biztosító, óriási katonai erőre van szükség, amely mellett egy elkülönített csoportosítás is harcol a felkelők ellen.

A nép ellenállásának csökkentéséhez a meghódított ország lakosságának lecsillapítására, ehhez pedig jó politikára, fegyelmezett csapatokra és igazságosságra van szükség, amely hosszú idő elteltével lassan meghozhatja a sikert. A legjobb mégis az, állapítja meg végül, ha el sem indul egy ilyen háború, mert az nagy valószínűséggel irtóháborúba torkollik. Ha mégis szükség van a nép ellenállására, akkor annak legbiztosabb formája egy vegyes rendszer, a hadsereg népi tartalékainak előkészítése, azaz a regularizált nemzetőrség lehet, amely valójában középut a reguláris hadsereg és a népfelkelés között.³⁴ „Mint a becsületes és lovagias háborút a szervezett öldöklésnél jobban szerető katona, megvallom, inkább választom azokat a szép időket, amikor a francia és az angol gárdák udvariasan felkínálták egymásnak a tüzelés megkezdésének jogát, amint ez Fontenoy-nál történt, mint azt a rettenetes korszakot, amikor papok, asszonyok és gyerekek szervezeten gyilkolták Spanyolország földjén a magánosan járó katonákat.”³⁵ Véleményünk szerint Jomini, aki katonaként egész életében reguláris hadseregek soraiban szolgált, tartott a könnyen ellenőrizhetetlenné és irányíthatatlanná váló nemzeti háborúktól, és emiatt – számos kortársához hasonlóan – távolságtartással közelített korának e fontos hadtudományi kérdéséhez.

A hadművészet kézikönyvének további cikkelyeiben is találunk megjegyzéseket a nemzeti háborúról, amelyek azt bizonyítják, hogy a kor hadviselésének fontos tünetét, megjelenési formáját látta benne a svájci származású teoretikus. Az ellátó lerakatok és a menetek kapcsolatáról szóló XXV. cikkelyben rögzítette, hogy a nemzeti háborúban a hódítók ellen küzdő lakosság mindenre rátámad és mindent elpusztít, ezért az előretörés – hacsak nincsenek a műveletek közelében katonai erővel biztosított élelmezési szállítmányok és ellátó

31 JOMINI: *A hadművészet meghatározása*, i. m., 589.

32 *Uo.*

33 *Uo.*, 588–589.

34 *Uo.*, 592.; SHY: *Jomini*, i. m., 233.

35 JOMINI: *A hadművészet meghatározása*, i. m., 592.

bázisok – szinte lehetetlen.³⁶ A hegysekben zajló hadászati műveleteket elemző XXVIII. cikkelyben megjegyezte, hogy „a hegyvidéki jellegű országokban a védelem különösen előnyös, ha az a háború nemzeti jellegű: ekkor a teljes nép felkel otthonaik védelmében, magasztos okok által lelkesedve, konokul. Ilyenkor minden előretörés drága.”³⁷ A diverziókat leíró XXXVI. cikkelyben megjelenik a partizán személyisége is: az ideális felkelőt kevésbé jellemzi a hideg, számító merészség, mint inkább az ügyesség és a lélekjelenlét, amelyek megóvják őt a felesleges veszélytől.³⁸

A menetből vagy téli szállásra vonuláskor történő beszállásról szóló XXXIX. cikkely szövegéből kiolvasható, hogy a korábbi időszakban (értsd 17–18. század) október végén a hadviselők táborba szálltak, és a téli időszakban a szembenálló felek csupán kis erővel, előőrsöt alkotó előretolt csapatokkal harcoltak. E vállalkozásokról elmondható, hogy taktikai szempontból a partizánok műveleteihez hasonló, rajtaütéseken alapuló katonai akciók voltak.³⁹ A felderítést és az ellenség manővereiről való információszerzést vizsgáló XLII. cikkelyben Jomini leírta, hogy bár az orosz kozákok és partizánok 1812-ben sokat segítettek az orosz hadvezetésnek az elfogott francia levelekkel és az ellenséges csapatok mozgásáról figyelmeztető információkkal,⁴⁰ mégsem tartotta hasznosnak a felkelők e területen történő alkalmazását. Úgy gondolta, hogy bár a partizánok az ellenség műveleti vonalain való működésük során képesek lehetnek információt szerezni az ellenség tevékenységeiről és manővereiről, azonban ezeknek az információknak a saját parancsnokságra történő eljuttatása – a nehézkes kommunikáció miatt – szinte lehetetlen. Erre a feladatra ezért a partizánok helyett reguláris felderítők és kémek alkalmazását javasolta.⁴¹

Jomini fő művének XLV. cikkelye a lovasság kérdéskörét vizsgálja. A teoretikus itt több helyen megemlítette az irreguláris lovasság jelentőségét: a szemből támadó ellenséges lovasság szárnyai ellen vezetett támadásukat hatékonyabbnak tartotta, mint a reguláris lovasságét, de úgy vélte, hogy főként a szórványos összecsapások során mutatkozik meg igazi erejük. Véleménye szerint ezekből az irreguláris lovasokból kiváló partizáncsoportokat lehetne szervezni. Példaként az orosz irreguláris lovasokat, a kozákokat állította, akik saját hazájuk területén a logisztikai útvonalak veszélyeztetésével komoly problémákat okoztak a francia csapatoknak.⁴²

A hadművészet kézikönyve hasonló céllal íródott, mint Clausewitz *A háborúról* című nagy szintézise, vagyis Jomini is a kor hadügyének átfogó elemzését kívánta elvégezni. A francia, majd orosz oldalon szolgáló teoretikus saját élményein is alapuló művében fontos szerepet kapott a nemzeti háború témája, mint a kor hadviselésének egyik jellegzetes tünete. Kortársaihoz hasonlóan a katonai szakmára hivatásként tekintő Jomini kellő távolságtartással írta le ezt a jelenséget, így nem véletlen, hogy a nép háborúját ő is csak a politikai vezetés szigorú kontrollja alatt tartotta megvalósíthatónak. Fontos tényezőként emelte ki a népet, a nemzetet mozgósító ideológiát, mely egyrészt a hódítókkal szembeni ellenszemből,

36 JOMINI: *The Art of War*, i. m., 131.

37 *Uo.*, 152.

38 *Uo.*, 205.

39 *Uo.*, 225.

40 *Uo.*, 249.

41 *Uo.*, 246.

42 *Uo.*, 287.

másrészt a hazaszeretetből és uralkodójuk iránt érzett lojalitásból fakadt. A kor hadseregeit és hadművészetét jól ismerő Jomini számára is nyilvánvaló volt, hogy a fegyveres erők hatékony tevékenységéhez biztos logisztikára van szükség, melyet az ellenséges területen leginkább a felkelt nép tömegei veszélyeztetnek. A felkelők harcának elemzésekor a svájci származású teoretikus a harc földrajzi terét is górcső alá vette, és felhívta a figyelmet arra, hogy nem mindegyik terület alkalmas a partizánküzdelmek számára. A potenciális ellenség vizsgálata, leírása mellett Jomini választ keresett arra is, hogy hogyan lehet a leghatékonyabban felhasználni a felfegyverzett népet a politikai célkitűzések eléréséhez: véleménye szerint a már említett szoros politikai kontroll mellett a regularizált nemzetőrség mint szervezeti forma biztosíthatja ezt a mindenkori állam számára.